

Nr 41.

Ankom till riksdagens kansli den 2 juni 1945 kl. 10 fm.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Första lagutskottet har till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 268 i första kammaren av herr *Holmbäck* samt nr 420 i andra kammaren av herr *Ståhl*. I motionerna, vilka äro likalydande, hemställes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådana ändringar av lagen om tillsättning av prästerliga tjänster, att Konungens utnämningssrätt till kyrkoherdetjänst fastställes till var femte gång sådan tjänst är ledig samt att extra ansökningsrätt vid sådant fall endast tillkommer utom Sverige stationerad prästman, som i övrigt fyller lagens kvalifikationer.

I fråga om de skäl, som motionärerna anfört till stöd för sin hemställan, får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till motionerna.

Enligt lagen den 7 december 1934 om tillsättning av prästerliga tjänster gäller i fråga om kyrkoherdetjänst att, sedan ansökningstiden utgått, domkapitlet skall å förslag uppföra tre av de sökande, vilka därefter skola avlägga predikoprov. Å därefter hållen frågodagsförrättning äger församlingen kalla s. k. fjärde provpredikant, vilken uppföres på förslaget och får avlägga predikoprov. Valförrättning hålles sedan med församlingen.

Enligt 41 § gäller såsom huvudregel (1 mom.) att den som vid valet erhållit de flesta rösterna skall av domkapitlet förseas med fullmakt å tjänsten. Vissa undantag härifrån upptagas i följande moment. Har vid val till kyrkoherdetjänst fjärde provpredikant varit under omröstning, äger Kungl. Maj:t liksom enligt tidigare gällande lagstiftning tillsätta tjänsten. Har därvid någon av de å förslaget uppförda erhållit mer än hälften av de avgivna rösterna och därjämte minst en femtedel av de röstberättigade deltagit i omröstningen, äger Kungl. Maj:t utnämna någon av de å förslaget uppförda (2 mom.), under det att i annat fall Kungl. Maj:t äger utnämna antingen en av de å förslaget uppförda eller ock någon till tjänsten behörig präst som anmält sig såsom sö-

kande direkt hos Kungl. Maj:t (3 mom.). Härjämte skall (enl. 4 mom.), oavsett om vid val till kyrkoherdetjänst fjärde provpredikant varit under omröstning eller ej, sådan tjänst *var tredje gång den är ledig* tillsättas av Kungl. Maj:t, som därvid äger att till tjänsten utnämna antingen en av de å förslaget uppförda eller ock någon till tjänsten behörig präst som anmält sig som sökande hos Kungl. Maj:t. Jämväl beträffande domprostbefattning tillkommer tillsättningsrätten Kungl. Maj:t (5 mom.).

Skall kyrkoherdetjänst i enlighet med stadgandena i 41 § 3—5 mom. tillsättas av Konungen, gäller enligt 42 § 1 mom. att tjänsten må kunna utom förslag hos Konungen sökas av präst, som enligt 3 § äger befodringsrätt till tjänsten.

3 § är av följande lydelse:

1. Till prästerlig tjänst njute präst befodringsrätt endast inom det stift, han tillhör, där han icke, efter ty i 28 § sägs, varder av församling i annat stift kallad till fjärde provpredikant eller eljest enligt denna lag äger vidsträcktare rätt eller ock sådan rätt är honom särskilt av Konungen meddelad.

2. Befodringsrätt till domprostbefattning samt till prästerlig tjänst i Stockholm skall stå öppen för hela rikets prästerskap.

3. Präst, som tillhör Härnösands eller Luleå stift, skall äga befodringsrätt inom båda dessa stift.

4. Befodringsrätt till ordinarie prästerlig tjänst inom vilket stift som helst tillkommer präst, som ej vunnit befodran till kyrkoherdetjänst, därest han är eller varit anställd:

i svenska kyrkans missionsstyrelses tjänst såsom missionär bland icke kristna folk,

i svenska kyrkans missionsstyrelses eller sjömansvårdsstyrelses tjänst såsom sjömanspräst eller eljest för verksamhet bland svenskar i utlandet,

i sådan sekreterarebefattning hos svenska kyrkans missionsstyrelse, sjömansvårdsstyrelse eller diakonistyrelse, som finnes upptagen i de för styrelsen fastställda stadgar;

såsom pastor vid svensk församling i utlandet, för vilken kyrkoordning blivit av Konungen fastställd, samt

vid central straff- eller arbetsanstalt i sådan predikantbefattning, med vilken ej får förenas annan syssla än predikantstjänst vid läns- och kronohäkte, eller såsom pastor vid statens uppfostringsanstalt å Bona;

allt dock under villkor att han under minst åtta år tjänstgjort i en eller flera av nu nämnda befattningar.

Enligt 42 § mom. 2 gäller, att Konungen i särskilt fall må meddela rätt åt präst av framstående förtjänst att utom förslag hos Konungen söka kyrkoherdetjänst inom vilket stift som helst.

Om Konungen skall utnämna till kyrkoherdetjänst, inforrdar han yttranden av biskopen och domkapitlet angående dem som kunna komma i fråga till tjänsten (43 § 1 mom.)

1934 års prästvalslag trädde i kraft den 1 januari 1935, då lagen den 9 december 1910 angående tillsättning av prästerliga tjänster upphörde att gälla. Enligt sistnämnda lag skulle tillsättning av kyrkoherdetjänst äga rum i enahanda ordning som enligt 41 § 1—3 mom. nu gällande lag. Bestämmelsen i 41 § 4 mom. angående s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst utgjorde däremot en nyhet för 1934 års lag.

Till belysande av detta lagrums förhistoria må anmärkas följande:

Den i 1910 års prästvalslag stadgade ordningen för tillsättning av prästerliga tjänster hade, särskilt i vad den avsåg kyrkoherdebefattningarna, från prästerligt håll blivit föremål för många anmärkningar, enär den icke ansetts uppfylla de krav på en någorlunda rättvis befordran efter förtjänst och skicklighet, vilka prästerskapet ansett sig skäligen böra framställa.

Frågan om ändring av tillsättningsproceduren framfördes också redan vid 1920 års kyrkomöte, som i särskilda skrivelser den 23 november 1920 hos Kungl. Maj:t anhöll *dels* om åtgärder för erforderliga ändringar i prästvalslagen i syfte att vid val till kyrkoherdetjänst, där fjärde provpredikant ej varit under omröstning, domkapitlets skyldighet att utfärda fullmakt skulle inskränkas till det fall, att någon av de å förslaget uppförda erhållit mer än hälften av de avgivna rösterna samt tillika minst en femtedel av samtliga i den justerade val-längden upptagna röstberättigade deltagit i omröstningen, men att eljest Konungen skulle äga att utnämna inom förslaget, *dels ock* om vidtagande av åtgärder för sådan ändring av prästvalslagen, att villkoren för att prästman skulle anses vara å frågogad kallad till fjärde provpredikant skärptes.

Frågan om prästvalslagens brister i angivna hänseende blev därjämte föremål för beaktande i samband med behandlingen vid 1920 års kyrkomöte av ett av Kungl. Maj:t för kyrkomötet då framlagt förslag till lag om upphävande av patronell kallelserätt. Berörda förslag innebar, bland annat, att alla patronella kallelserätter till ordinarie prästerliga tjänster skulle vid viss tidpunkt upphöra samt att beträffande dessa tjänsters tillsättande därefter skulle gälla vad i allmänhet vore stadgat. Kyrkomötet beslöt emellertid för sin del antaga ett av kyrkolagsutskottet utarbetat förslag till lag om upphävande av patronatsrätt, enligt vilket kyrkoherdetjänst, vartill patronus då hade kallelserätt, efter patronaträttens upphävande icke skulle tillsättas i vanlig ordning, d. v. s. enligt reglerna i 1910 års prästvalslag, utan av Kungl. Maj:t, sedan dock förslag och val i vanlig ordning föregått; och skulle Kungl. Maj:t därvid äga att till tjänsten utnämna antingen en av de å förslaget uppförda eller ock, utan hinder av eljest gällande stiftsband, annan till kyrkoherdetjänst behörig präst, vilken såsom sökande anmält sig hos Konungen. I sin motivering för det sålunda föreslagna nya tillsättningsförfarandet anförde kyrkomötet, att den nuvarande ordningen för prästval vore behäftad med vissa olägenheter samt att, då patronatsrätten i viss mån vore ägnad att motverka dessa olägenheter, densamma icke borde upphävas, utan att det häri liggande korrektivet mot prästvalslagens

brister på något sätt bleve tillvarataget; och hade kyrkomötet ansett, att en lämplig utväg härtill skulle beredas, om utnämningrätten till kyrkoherdetjänst, som förut tillsatts i patronell ordning, lades i Kungl. Maj:ts hand.

I enlighet med kyrkomötets förenämnda beslut, som biträdades av 1921 års riksdag, utfärdades sedermera lagen om upphävande av patronatsrätt den 3 juni 1921, vilken lag i fråga om tillsättning av kyrkoherdetjänst i församling, som förut varit patronell, innehåller bestämmelser av den innebörd, som nyss angivits.

Vid 1925 års kyrkomöte framfördes i särskilda motioner av kontraktsprosten Gunnar Ekström och kontraktsprosten L. Tofft två förslag om ändring av prästvalslagens bestämmelser rörande kyrkoherdebefattnings tillsättande, vilka båda förslag av kyrkolagsutskottet sammanfördes under benämningen Ekström-Toffts linje. Vidare framfördes vid samma kyrkomöte i särskilda motioner av prosten E. Leufvén och biskopen Viktor Rundgren m. fl. två förslag om reformering av det prästerliga befordringssättet, vilka sistnämnda båda förslag av kyrkolagsutskottet sammanfördes under benämningen Leufvén-Rundgrens linje.

Den Ekström-Tofftska linjen uppställde såsom villkor för att valutslaget skulle vara bindande, att vederbörande prästman erhållit på visst sätt kvalificerad majoritet. För att val av kyrkoherde eller kallande av fjärde provpredikant skulle vara avgörande, fordrades sålunda, att den valde erhållit en viss kvotdel av samtliga avgivna röster och i förhållande till den honom i röstetal närmast stående fått på visst sätt kvalificerad majoritet, samt att i valet deltagit viss kvotdel eller visst antal av de röstberättigade. Därest samtliga dessa förutsättningar icke förelågo, skulle utnämningrätten övergå till högre myndighet — Konungen eller biskopen med domkapitlet — vilken vid utnämningen icke skulle vara bunden till förslaget.

Det för den Leufvén-Rundgrenska linjen utmärkande låg däri, att, medan såsom regel de prästerliga befattningarna skulle tillsättas i förut gällande ordning, skulle kyrkoherdetjänsterna i vissa fall tillsättas av kyrkostyrelsen, utan att något församlingsval därvid föregått. Omförmälda av prosten Leufvén och biskopen Rundgren m. fl. framförda förslag om reformering av det prästerliga befordringssättet gingo sålunda båda ut på att var tredje gång en kyrkoherdetjänst bleve ledig, densamma skulle utan prov och val efter ansökan tillsättas av Konungen på förslag av domkapitlet.

1925 års kyrkomöte — som i huvudsak anslöt sig till den Ekström-Tofftska linjen — beslöt att hos Kungl. Maj:t *dels* framhålla sin bestämda övertygelse om det trängande behovet av åtgärders vidtagande för ändrade bestämmelser om tillsättning av kyrkoherdebefattning, *dels ock* anhålla, att Kungl. Maj:t ville vidtaga erforderliga åtgärder för en reformering av bestämmelserna för tillsättande av kyrkoherdebeställning i den riktning, som innefattades i den Ekström-Tofftska linjen.

Vid 1929 års kyrkomöte återupptogs frågan om ändrad lagstiftning å förevarande område. I en vid nämnda kyrkomöte väckt motion framfördes sålunda ett förslag i ämnet av i huvudsak samma innebörd som Leufvén-Rundgrens linje.

I anledning av denna motion hemställde kyrkomötet i skrivelse till Konungen den 28 oktober 1929, att en allsidig utredning — med beaktande av de olika inom kyrkomötet i denna fråga framkomna förslagen — måtte verkställas rörande revision av gällande lag angående tillsättning av prästerliga tjänster, i syfte att, vid sidan av församlingarnas berättigade anspråk på inflytande vid prästerliga befattningars tillsättande, jämväl *dels* prästerskapets krav på rättvis befordran, *dels ock* kyrkans intresse av att vid tillsättande av krävande tjänster de därför lämpligaste krafter komme i åtanke måtte bättre än vid då gällande ordning kunna tillgodoses, samt att Kungl. Maj:t därefter måtte för kyrkomötet framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Frågan om ändrad lagstiftning å förevarande område anmäldes inför Kungl. Maj:t i statsrådet den 23 maj 1930. Dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet anförde därvid bland annat följande.

Det huvudproblem, det här gäller att lösa, är spörsmålet om ett rätt avvä-gande mot varandra av församlingarnas på den historiska utvecklingen grundade och även i och för sig berättigade anspråk på medbestämmanderätt vid utseendet av deras själasörjare och prästerskapets lika berättigade krav på en i möjligaste mån rättvis och likformig samt efter i lag fastställda grunder skeende befordran. Frågan är mycket svårlöst. Att de nu gällande författningsbestämmelserna vid omsättandet i praktiken icke lett till ett för präster-nas del tillfredsställande resultat, därom torde allmän enighet råda. Att ändringen bör gå i riktning mot ett stärkande av kyrkostyrelsens inflytande vid tillsättningen, synes vara allmänt erkänt. Däremot gå meningarna isär, då det gäller att närmare anvisa den väg, på vilken man bör gå fram för att nå ett för samtliga intressen tillfredsställande resultat.

Sedan dåvarande departementschefen efter erhållet bemyndigande den 24 maj 1930 tillkallat särskilda sakkunniga att inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning angående en reformering av lagstiftningen om tillsättning av prästerliga tjänster, avgåvo de sakkunniga den 31 december 1932 betänkande (stat. off. utr. 1932: 35) med bland annat förslag till lag angående tillsättning av prästerliga tjänster.

De sakkunniga ansågo sig icke kunna förorda vare sig den Ekström-Tofftska eller den Leufvén-Rundgrenska linjen. Rörande sistnämnda linje uttalade de sakkunniga, att en reform enligt denna linje komme att innebära ett icke oväsentligt brytande med den historiska utvecklingen å förevarande område samt att den risken icke torde vara utesluten, att i sådana fall, då en kyrkoherdetjänst skulle tillsättas utan att församlingen haft tillfälle att genom val uttala sig i frågan, den utnämmande myndigheten komme att fästa alltför stort avseende vid vederbörandes tjänstfälder och formella meriter, under det

att andra kvalifikationer av måhända större betydelse med hänsyn till den ifrågavarande tjänstens behov icke komme att vinna tillräckligt beaktande.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle församlingens val såsom förut i regel vara utslagsgivande men domkapitlet i vissa undantagsfall — såsom vid stark röstsplittring eller då valutgången skulle innebära en uppenbar orättvisa — kunna hänskjuta frågan om tjänstens tillsättande till Konungens avgörande.

Departementschefen avvisade såväl de Ekström-Tofftska och Leufvén-Rundgrenska linjerna som de sakkunnigas förslag och förordade i stället införandet av en regel enligt vilken kyrkoherdetjänst var tredje gång den var ledig efter förutgångna prov och val skulle tillsättas av Kungl. Maj:t. Vid lagärendets föredragning i statsrådet den 9 februari 1934 anförde departementschefen bland annat.

En reformering i nu angivna riktning av bestämmelserna för kyrkoherdetjänsternas tillsättande komme visserligen att innebära en del avvikelser från de regler, som gälla enligt 1910 års prästvalslag, men å andra sidan komme emellertid en dylik reform även att i flera avseenden stå i överensstämmelse med de allmänna grunder, på vilka denna lag vilar. Till att börja med skall sålunda vid två ledigheter av tre församlingens val såsom hittills fortfarande hava avgörande betydelse, så snart fjärde provpredikant ej kallats. Men även i de fall, då vid var tredje ledighet församlingens val icke skall vara avgörande, står det föreslagna nya tillsättningsförfarandet i åtskilliga avseenden i överensstämmelse med den i 1910 års prästvalslag stadgade ordningen för tillsättande av kyrkoherdebefattning. Tjänsten skall sålunda i vanlig ordning anslås ledig till ansökning, domkapitlet skall upprätta förslag, församlingen skall, efter det de å förslaget uppförda avlagt predikoprov, tillfrågas, huruvida den vill kalla fjärde provpredikant, varefter, därest sådan i föreskriven ordning kallas och sedan han av domkapitlet uppförts å förslaget och provpredikat, val skall äga rum. Först därefter skola de nya reglerna gripa in. Då enligt prästvalslagen i alla de tämligen ofta förekommande fall, där fjärde provpredikant varit under omröstning, församlingens val icke är avgörande utan utnämningrätten förbehållits Kungl. Maj:t, torde det icke vara ägnat att väcka betänkligheter, att denna i prästvalslagen redan förekommande princip om utnämningrättens överlämnande till Kungl. Maj:t erhåller en mera vidsträckt användning. Det är nämligen alldeles givet, att vid utnämningrättens utövande stort avseende alltid måste fästas vid den anslutning, som någon av de å förslaget uppförda kan hava vunnit vid församlingsvalet.

De synpunkter, som departementschefen anført i fråga om betydelsen av församlingsvalet vid tredjegångstillsättning, underströkos ytterligare vid behandlingen i 1934 års riksdag av det genom propositionen nr 154 framlagda förslaget till ny prästvalslag. Första lagutskottet, till vars handläggning propositionen hänsköts, anförde i avgivet utlåtande, nr 60, att utskottet hyst stor tvekan, huruvida det kunde låta sig göra att i enlighet med departementschefens förslag låta Konungen — bortsett från de fall då fjärde provpredikant varit under omröstning — tillsätta kyrkoherdetjänst var tredje gång utan att därigenom den rätt, som i flertalet församlingar av ålder till-

kommit menigheten, trädde för nära. Utskottet hade dock kommit till den uppfattningen, att en lösning, som tillgodosåge de av utskottet anförda synpunkterna, syntes närmast kunna vinnas i anknytning till den i propositionen föreslagna linjen under förutsättning, att Konungen vid utövändet av den utnämningsrätt, som skulle tillkomma honom, toge vederbörlig hänsyn till församlingarnas vilja. Utskottet förordade fördensskull departementschefens förslag i förevarande avseende, under uttalande av den bestämda förväntan, att i de fall, då utnämningsrätten tillkomme Konungen, församlingens val likväl komme att tillmätas ett väsentligt inflytande på tjänstens tillsättning, där det visade en under avsevärt deltagande tydligt uttalad mening och valresultatet icke skulle leda till uppenbar orättvisa.

Från lagförslagets behandling i 1934 års kyrkomöte må slutligen erinras, hurusom kyrkolagsutskottet i sitt av kyrkomötet godkända betänkande, nr 14, framhöll, att förslaget i fråga om församlingarnas och prästerskapets i vissa avseenden skiljaktiga intressen finge anses lyckligt avvägt, varvid utskottet för församlingarnas del betonade, att dessa ju beträffande alla tillsättningar av ordinarie präster bibehölles vid sin rätt att genom val tillkännagiva sin mening om vem som borde ifrågakomma till deras själasörjare.

I en vid 1936 års kyrkomöte väckt motion, nr 25, föreslogs att kyrkomötet måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående sådan ändring av prästvalslagen, att bestämmelsen om prästval utginge vid sådan tillsättning av kyrkoherdetjänst, som avses i 41 § 4 mom. I betänkande, nr 8, som godkändes av kyrkomötet, avstyrkte kyrkolagsutskottet motionen, väsentligen under hänvisning till den korta tid som förflutit från lagens tillkomst.

Frågan om avskaffande av valet vid tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst framfördes ånyo i två vid 1938 års kyrkomöte väckta motioner, nr 3 och 4.

Kyrkolagsutskottet, som behandlade motionerna, anförde i betänkande, nr 14, bland annat följande:

Till en början vill utskottet framhålla, att erfarenheterna av bestämmelserna om s. k. tredjegångstillsättning i 41 § 4 mom. i gällande lag om tillsättning av prästerliga tjänster varit olika i olika delar av landet under de knappa 4 år, lagen varit i tillämpning. På en del håll hava bestämmelserna fungerat utan att giva anledning till anmärkning, medan de på andra håll haft mindre önskvärda följder. — — — — —

Mot förslaget om uteslutande av bestämmelsen om val vid tredjegångstillsättning har anförts att nämnda förslag dock innebär en rubbning av den princip som hittills varit gällande, nämligen att församlingen genom val har att giva tillkänna sin mening om den som skall bli församlingens präst. Denna församlingarnas valrätt måste betraktas såsom en stor tillgång för det svenska folket och innebär, principiellt sett, att prästen blir djupare förankrad i sin församling, än om han kommer dit så att säga kommenderad av en högre myndighet. Från denna synpunkt har man hållit före, att man

endast i yttersta nödfall bör rubba på valprincipen, enär en dylik rubbning, en gång företagen, kan medföra att valprincipen över huvud tränges undan. Fråga är om verkligen ett sådant nödfall föreligger beträffande tredjegångstillsättningen. Mot den uppfattningen att dylikt nödfall föreligger har man anfört, att om vid ett prästval stor röstsplittning förevarit, församlingen icke torde anse valprincipen desavuerad, därest Kungl. Maj:t skulle utnämna någon, som icke varit underställd församlingens val. Tvärtom torde det ha varit så, att församlingen i sin helhet blivit nöjd med att ingen av dem, som varit föremål för val, blev utnämnd. I själva verket torde det endast ha varit mycket få fall, att en präst som vid valet endast erhållit ett fåtal röster har blivit utnämnd, varigenom således valprincipen vid tredjegångstillsättning skulle ha blivit diskrediterad. Vidare kan framhållas, att tredjegångstillsättning i regel förekommer så sällan i en och samma församling, att även om Kungl. Maj:ts utnämning skulle kännas såsom en oförrätt, detta måste vara glömt av den generation, som skall rösta vid nästa tredjegångstillsättning.

Om valet vid tredjegångstillsättning avskaffas, måste proceduren, huru vid ifrågavarande tillsättningar skall tillgå, närmare bestämmas. För att åstadkomma en ersättning för det bortfallna valet har man föreslagit att församlingen dock borde få giva sin mening tillkänna på något sätt. Den möjligheten har framkastats att församlingens kyrkoråd eller kyrkofullmäktige skulle få tillfälle att avgiva ett motiverat förord, en utväg som dock av olika skäl förefaller mindre tilltalande. Så har hittills varje församlingsmedlem genom deltagande i omröstningen fått göra sin mening gällande, och det är att antaga, att därest kyrkoråd eller kyrkofullmäktige skulle söka avgiva något förord, enskilda församlingsmedlemmar skulle söka genom petitionslistor utöva inflytande vid tillsättningen av befattningen i fråga. Ett maskerat val skulle komma till stånd, vilket endast skulle verka förvirrande beträffande själva valprincipen.

I så fall vore att föredraga, att Kungl. Maj:t utan några slags mellanformer av val, sedan domkapitlet i vederbörlig ordning hade upprättat förslag, utnämnde till den lediga befattningen. Fråga uppstår då, huru förfaras skall med dem, som, enligt nu gällande bestämmelser, kunna utom förslaget söka den lediga befattningen. För närvarande inlämnas dylika ansökningar, sedan val har hållits. Bortfaller valet, böra alla ansökningar rimligtvis inlämnas samtidigt. Några skäl för en sådan omgång, att domkapitlet efter en första ansökningstid och sedan domkapitlet upprättat förslag skulle invänta en andra ansökningstid, kunna näppeligen förebringas. I varje fall, antingen det bleve en ansökningstid eller tvenne, måste de nuvarande bestämmelserna angående dem, som äro berättigade att söka utom förslaget, omarbetas, och förslag till dylik omarbetning föreligger icke.

Om vid tredjegångstillsättningar Kungl. Maj:t skulle utnämna utan föregående val av församlingen, så måste man utan tvivel räkna med att situationen vid utnämningen icke kommer att bliva densamma som vid nuvarande tredjegångstillsättningar. Valproceduren utövar nu en stark sovring med avseende på dem, som söka den lediga befattningen. Valets bortfallande skulle säkerligen locka många sökande, som önskade erhålla transport till ett välbeläget pastorat — erfarenheten ger vid handen, att en präst numera i första hand för sina barns uppfostran söker transport, nämligen till pastorat, där läroverk finnes eller är så beläget, att kommunikationerna möjliggöra barnens skolgång på ort med läroverk. Ökningen av antalet sökande vid tredje-

gångstillsättning skulle lätt kunna motverka det syftemål, som man velat nå just genom tredjegångstillsättningarna.

Å andra sidan är det oförnekligt att i en stor församling, där valproceduren med nödvändighet måste bli omständlig, val vid tredjegångstillsättningen under givna omständigheter kan te sig meningslöst och väcka olust beträffande valprincipen överhuvud. Detsamma kan självfallet inträffa också i mindre församlingar, där valet åsamkar mindre besvär än i en stor stadsförsamling. För att i någon mån undanröja dessa olägenheter kunde det tänkas, att församling vid tredjegångstillsättningar tillfrågades, om man ville, att val skulle äga rum, varigenom klart markerades skillnaden mellan val vid tredjegångstillsättning och vid andra tillfällen.

Utskottet, som övervägt de skäl, som anförts för och emot förslaget, inser till fullo det förfång för själva valprincipen och de olägenheter i övrigt, som dessa val innebära. Mot förslaget talar emellertid dels det principiellt betänkliga i att beröva församlingarna rätt att rösta, dels svårigheten att finna någon lämplig form för den församlingens opinionsyttring, som eventuellt bör träda i stället för valen, dels nödvändigheten att vid valens avskaffande skapa nya bestämmelser för rätten att ansöka utan förslaget och dels risken, att antalet sökande till begärliga befattningar skall svälla ut och förrycka utnämningarna.

Enligt utskottets mening hava ifrågavarande bestämmelser varit i tillämpning för kort tid, för att man skall kunna avgöra, huru de nackdelar, bestämmelserna medföra, skola kunna avhjälpas.

På grund av vad sålunda anförts hemställde kyrkolagsutskottet, att motionerna icke måtte föranleda någon kyrkomötets åtgärd.

Vid kyrkolagsutskottets betänkande voro fogade reservationer, dels av herr Nygren och dels av herr Söderlind.

Kyrkolagsutskottets hemställan bifölls av kyrkomötet med 38 röster mot 19, vilka avgåvos för ett av herr Söderlind under överläggningen framställt yrkade att kyrkomötet skulle besluta att i underdånig skrivelse anhålla om den utredning som begärts i de i ämnet väckta motionerna.

I en vid 1939 års riksdag väckt motion, II: 244, hemställdes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till sådan ändring av prästvalslagen att bestämmelsen om val utginge vid sådan tillsättning av kyrkoherdetjänst, som avses i 41 § 4 mom.

Motionen behandlades av första lagutskottet, som i avgivet utlåtande, nr 31, uttalade bland annat följande.

Av uttalandena vid tillkomsten år 1934 av reglerna om tredjegångstillsättning framgår, att därmed avsågs att möjliggöra placering av prästmän som, ehuru förtjänta, av olika anledningar hade svårighet att med tillämpning av valsyste- met vinna befordran.

Denna princip att tillsättning av kyrkoherdetjänst i vissa regelbundet återkommande fall skall tillkomma Kungl. Maj:t torde vara erforderlig för att undanröja de ojämnheter och orättvisor som skulle kunna uppstå med ett tillämpande över hela linjen av principen om församlingens rätt att själv utse sin präst. Det bör dock därvid tillses att bestämmelserna äro så ut-

formade att ej olägenheter i andra avseenden uppkomma. Det synes nu allmänt medgivas att vissa mindre önskvärda följder av bestämmelsen om val vid tredjegångstillsättning framträtt. I de fall, då Kungl. Maj:t frångår församlingens val och eventuellt utnämner någon som ej ens sökt tjänsten inom den stadgade ansökningstiden, kan valproceduren lätt komma att för församlingsmedlemmarna framstå såsom en onödig, understundom rätt besvärlig formalitet. Och då skillnaden mellan val vid tredjegångstillsättningar och vanliga prästval ofta ej står fullt klar för den enskilde församlingsmedlemmen, kan nyssnämnda förhållande inverka ofördelaktigt på valdeltagandet vid de regelmässiga prästvalen med risk att hela valsystemet råkar i misskredit. De invändningar, som rests mot en reform på området, torde väsentligen motiveras därmed att svårigheter skulle föreligga att utforma lämpliga nya regler för de avsedda tredjegångstillsättningarna. Dessa svårigheter synas emellertid icke öoverkomliga, och frågan är enligt utskottets mening av den vikt att en utredning bör komma till stånd. Det kan icke förväntas att ett uppskov med frågan skulle skapa bättre förutsättningar för dess lösning. Med hänsyn till att, av tillgängliga uppgifter att döma, de fall som avsetts att regleras genom tredjegångstillsättningarna äro betydligt fåtaligare än hela antalet tredjegångstillsättningar — i över hälften av fallen har Kungl. Maj:t utnämnt den av församlingen valde — synes det böra tagas under öovervägande huruvida icke Kungl. Maj:ts tillsättningsrätt skulle kunna begränsas till ett mindre antal fall än nu är stadgat samtidigt som valproceduren i dessa fall underlåtes.

Utskottet hemställde på grund härav, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående ändrade bestämmelser för s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst samt om framläggande av de förslag vartill utredningen kunde föranleda.

I en vid utlåtandet fogad reservation av herr Karl Emil Johanson m. fl. framhölls att det vore försiktigast att avvakta ännu en tids erfarenhet av tillämpningen av reglerna om tredjegångstillsättningar och hemställdes att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda. I reservationen anfördes vidare.

Att systemet med tredjegångstillsättningar utgör ett behöovligt komplement till huvudregeln om församlingarnas rätt att själva utse sina präster, därom synas alla vara ense. Emellertid bör man icke inskränka nämnda rätt för församlingarna mer än som verkligen är av förhållandena påkallat. Vid tillkomsten år 1934 av de gällande bestämmelserna om tredjegångstillsättning anslöt sig första lagutskottet till det framlagda förslaget under den förutsättningen, att Kungl. Maj:t vid utöovandet av den utnämningensrätt, som skulle tillkomma Kungl. Maj:t, toge vederböovrlig hänsyn till församlingarnas vilja. Utskottet uttalade tillika den bestämda förväntan att i de fall, då utnämningensrätten tillkomme Kungl. Maj:t, församlingens val likväl komme att tillmätas ett väovsentligt inflytande på tjänstens tillsättning, där det visade en under avsevärt deltagande tydligt uttalad mening och valresultatet icke skulle leda till uppenbar orättvisa. Erfarenheterna under den tid bestämmelserna varit i tillämpning visa också att Kungl. Maj:t kunnat i flertalet fall följa församlingarnas genom valet uttalade vilja. Tillräckliga tillfällen att placera sådana prästmän, som tredjegångstillsättningsinstitutet avsåg att be-

reda befordringsmöjligheter, synes Kungl. Maj:t hava i de fall, då valdelta-gandet varit allenast obetydligt eller stor splittring bland de röstande före-legat. Det framgår härav att även vid tredjegangstillsättningarna valet har en uppgift att fylla. Enstaka fall, där missförhållanden yppa sig, torde näp-peligen kunna undvikas ens med en annan ordning för dessa tillsättningar. Det torde jämväl böra framhållas, att vissa av de skäl, som förebragts för ett avskaffande av valet vid tredjegangstillsättningar, kunna synas riktade mot valprincipen överhuvud.

Herr Gezelius reserverade sig beträffande motiveringen till utskottets hem-ställan.

Båda kamrarna biföllo, med avslag å utskottets hemställan, den av herr Karl Emil Johanson m. fl. avgivna reservationen.

Vid 1943 års riksdag väcktes tre motioner med yrkanden om ändringar i prästvalslagen. I en av motionerna, I: 177, hemställdes, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag angående sådan ändring i lagen, att stadgandet om Konungens utnämningssrätt till kyrkoherde-tjänst var tredje gång den är ledig upphävdes. I de likalydande motionerna I: 128 och II: 195 yrkades, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående sådan ändring i prästvalslagen, att kyrkoherdetjänst var tredje gång den blir ledig skulle utan prov och val tillsättas av Konungen.

I utlåtande, nr 26, över motionerna anförde första lagutskottet följande.

Av förarbetena till 1934 års lag om tillsättning av prästerliga tjänster framgår, att syftemålet med bestämmelserna i 41 § 4 mom. om s. k. tredjegangstillsättning av kyrkoherdetjänst var att tillgodose prästerskapets krav på en rättvis befordran. Att den förut gällande ordningen icke ledde till ett för prästerna tillfredsställande resultat var allmänt erkänt. Ett betydande antal förtjänta prästmän, som av olika anledningar icke lyckades göra sig gällande vid valen, vunno icke alls eller först vid hög ålder befordran till kyrkoherdetjänst. Därest bestämmelserna i 41 § 4 mom. prästvalslagen i enlig-het med yrkandet i motionen I: 177 upphävdes skulle liknande missförhållan-den med all sannolikhet åter komma att uppstå. Regeln om tredjegangstillsät-ning av kyrkoherdetjänst utgör ett nödvändigt komplement till huvudregeln om församlingarnas fria valrätt, och några bärande skäl för ett upphävande av tredjegangsregeln hava enligt utskottets mening icke förebragts.

Tredjegangsregeln framstår väsentligen såsom en kompromiss mellan å ena sidan församlingarnas på den historiska utvecklingen grundade och även i och för sig berättigade anspråk på medbestämmanderätt vid utseende av deras själasörjare och å andra sidan prästerskapets lika berättigade krav på en rättvis befordran. Församlingarnas valrätt bör icke inskränkas mer än som erfordras för ett tillgodoseende av sistnämnda krav. Första lagutskottet tillstyrkte det vid 1934 års riksdag framlagda lagförslaget, varvid utskottet förutsatte att Konungen vid utövandet av den utnämningssrätt, som skulle tillkomma honom, toge vederbörlig hänsyn till församlingarnas vilja. Utskottet uttalade därvid den bestämda förväntan, att i de fall, då utnämningssrätten tillkomme Ko-nungen, församlingens val likväl komme att tillmätas ett väsentligt inflytande på tjänstens tillsättning, där det visade en under avsevärt deltagande tydligt

uttalad mening och valresultatet icke skulle leda till uppenbar orättvisa. Det har i tillämpningen visat sig att Konungen i flertalet fall kunnat respektera församlingarnas vid valen uttryckta vilja. Utskottet har jämväl uppmärksammat att antalet fall, i vilka Konungen på grund av ändrade förhållanden till kyrkoherdetjänst kunnat utnämna den prästman som erhållit högsta röstetalet, varit större under de sistförflutna åren än under åren närmast efter lagens ikraftträdande. Det torde kunna antagas att denna tendens kommer att göra sig gällande även framdeles. Konungen synes sålunda hava möjlighet att placera sådana prästmän, som tredjegångsregeln avsåg att bereda befordran, vid de tillfällen då valdeltagandet är mycket ringa eller röstsplittringen stor. Att Konungen i dessa relativt fåtaliga fall till kyrkoherde utnämmer annan än den som erhållit högsta röstetalet lär icke kunna väcka betänkligheter av allvarlig art. Även i dessa fall har emellertid enligt utskottets förmenande valet en uppgift att fylla därigenom att det till ledning för Konungen klarlägger församlingsopinionens inställning till de prästmän, som uppförts på förslaget. Att ersätta valet med exempelvis yttranderätt för kyrkorådet, såsom i motionerna I: 128 och II: 195 satts i fråga, finner utskottet av olika skäl icke lämpligt. Det kunde, såsom kyrkolagsutskottet vid 1938 års kyrkomöte uttalat, i sådant fall antagas att enskilda församlingsmedlemmar skulle söka genom petitionslistor utöva inflytande vid kyrkoherdetillsättningarna. Härigenom skulle ett maskerat val komma till stånd, vilket endast skulle verka förvirrande beträffande själva valprincipen. Då tillsättningarna enligt motionärernas förslag icke skulle föregås av prov och då kyrkorådet icke kan antagas äga kännedom om samtliga sökande, vill det synas som om den ifrågasatta yttranderätten väsentligen skulle komma att inskränka sig till en prövning av sökandenas formella meriter. Sådan prövning åligger emellertid domkapitlet, och något behov av ytterligare granskning av dylik art lär icke förefinnas. Härtill kommer att ordförandeskapet i kyrkorådet vid ledighet å kyrkoherdetjänsten i åtskilliga fall utövas av en adjunkt eller annan yngre prästman, som icke lämpligen bör deltaga vid bedömningen av äldre kollegers meriter. Utskottet vill slutligen erinra därom att förslag om avskaffande av församlingsvalet vid tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst avvisats såväl av 1936 och 1938 års kyrkomöten som av 1939 års riksdag.

Utskottet hemställde på grund av vad sålunda anförts, att motionerna icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

I en vid utskottsutlåtandet fogad reservation av herrar Hedlund i Östersund och Nilson i Eskilstuna anfördes följande.

Som av utskottets redogörelse för kyrkomötets och riksdagens behandling av förevarande fråga framgår, ha tidigare upprepade gånger gjorts framställningar om sådan ändring av prästvalslagen, att bestämmelsen om prov och val utginge vid de s. k. tredjegångstillsättningarna. De skäl som härvid anförts synas oss ha ytterligare bestyrkts genom de sista årens erfarenheter av lagens tillämpning. Särskilt allvarligt ter sig det förhållandet, att i de fall då Konungen utnämnt annan än den som vid valet erhållit det högsta röstetalet, ofta stark irritation och allmän olust uppkommit i församlingen, vilket måste anses menligt inverka på församlingslivet.

Reservanterna hemställde på grund härav om bifall till det i motionerna I: 128 och II: 195 framställda yrkandet.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Vid 1944 års riksdag framställdes av herr Näslund en interpellation angående frågan om de s. k. tredjegångstillsättningarna (FK nr 9 s. 7). I sitt svar å interpellationen meddelade dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet att under tiden 1/1 1940—28/2 1942 förekommit 50 tredjegångstillsättningar, varav i 38 fall den, som erhållit majoriteten vid valet, utnämnts och under tiden 1/3 1942—29/2 1944 25 tredjegångstillsättningar, varav i 20 fall den valde utnämnts. I de övriga fallen hade biskop och domkapitel i tre fall förordat den utnämnde. I över 77 % av tredjegångstillsättningarna under de fyra åren hade Kungl. Maj:t sålunda utnämnt den av församlingen valde (FK nr 12 s. 14).

I de nu förevarande motionerna lämna motionärerna inledningsvis en redogörelse för bestämmelserna i 41 § 4 mom. prästvalslagen och för de förslag till ändringar i dessa bestämmelser, som vid skilda tillfällen väckts inom riksdagen och kyrkomötet. Motionärerna anföra därefter vidare.

Den radikalaste metoden att komma till rätta med dessa val, som sålunda sprida olust i ett antal kyrkoförsamlingar, vore givetvis att upphäva stadgandet av 1934 och återgå till förhållandena dessförinnan. Det är möjligt att så i en framtid kommer att ske, när erfarenheterna av de nuvarande bestämmelsernas olägenhet hunnit spridas i än vidare kretsar. Vid tidigare aktioner har man i riksdagen uttalat den meningen, att lagen ännu verkat för kort tid för att kunna motivera en så genomgripande ändring. Emellertid synes en annan väg redan nu vara framkomlig, nämligen att förlänga den tidsperiod, inom vilken Kungl. Maj:t äger utnämningsrätt, så att denna rätt skall tillkomma Kungl. Maj:t endast *var femte gång* kyrkoherdetjänst är ledig. Av de siffror rörande utnämningensfrekvensen, som ecklesiastikministern meddelade i interpellationsdebatten 1944, synes med all tydlighet framgå att Kungl. Maj:ts utnämningsrätt var femte gång är tillräcklig för att syftemålet med denna utnämningsrätt skall uppnås. Därigenom skulle vidare den irritation, som alltid skapas inför ett regeringsingripande i ett kyrkoherdeval, återkomma mera sällan. Cirkulationen sker hastigare nu än förr, då en kyrkoherde ibland kunde behålla sin plats i flera årtionden. Tredjegångsprincipen torde understundom komma att innebära, att en församling hastigare än den väntat blir ställd i en situation, då den riskerar att få sin mening kasserad. Hela principen med ett folkval, som ej behöver respekteras, är ur demokratisk synpunkt icke tilltalande. Genom en ändring i ovan antydd riktning skulle emellertid avsteg från den vanliga ordningen bli mera sällan återkommande. Tanken på en längre intervall var för övrigt uppe under den långa diskussionen om ändringar i prästvalslagen. Domkapitlet i Lund ifrågasatte sålunda att församlingarna skulle berövas bestämmanderätten blott var fjärde gång.

I samband med den här föreslagna revisionen borde ännu en detalj korrigeras. Vid sidan om de tre, som uppföras på förslag till kyrkoherdebefattning, medgives en vidsträckt rätt för s. k. extra sökande att anmäla sig direkt hos Kungl. Maj:t. I den nämnda sammanställningen från 1942 hade i 16 procent av fallen dylika sökande blivit utnämnda. Den extra ansökningsrätten borde kunna inskränkas till *i utlandet verkande präster*, som av eko-

nomiska skäl och med hänsyn till kommunikationerna ha svårt att uppfylla villkoret att provpredika. Det nuvarande förfarandet ses med motvilja på många håll ute i församlingarna, vilka inte endast berövas bestämmanderätten rörande vem av de tre på förslag, som skall få tjänsten, utan även riskera att till kyrkoherde få en person, som kanske ingen någonsin hört talas om, än mindre stiftat bekantskap med. Den inom Sverige verkande prästman, som i ett dylikt fall ej vill besvära sig med att söka, prövas och provpredika, finns enligt en vidsträckt opinion ingen anledning att ta hänsyn till. Även på håll, där tredjegångsprincipen livligt omfattas, har man protesterat mot den extra ansökningsrätten.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttranden över motionerna från domkapitlen i Uppsala ärkestift samt Linköpings, Lunds, Karlstads och Luleå stift ävensom från Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse. Därför har utskottet berett allmänna svenska prästföreningens centralstyrelse tillfälle att yttra sig över motionerna. De i anledning härav inkomna yttrandena ha såsom bilagor fogats vid detta utlåtande (Bil. A — C, E, F, H och I). Lunds domkapitel har överlämnat ett yttrande av kyrkoherden Alfred Wihlborg (Bil. D). Luleå domkapitel har bifogat utdrag av domkapitlets i ärendet förda protokoll (Bil. G).

Utskottet.

Enligt 41 § 4 mom. i lagen den 7 december 1934 om tillsättning av prästerliga tjänster skall kyrkoherdetjänst, oavsett om fjärde provpredikant varit under omröstning eller ej, var tredje gång den är ledig tillsättas av Konungen, som därvid äger att till tjänsten utnämna antingen en av de å förslaget uppförda eller ock någon till tjänsten behörig präst, vilken såsom sökande anmält sig hos Konungen. Sådan ansökningsrätt tillkommer präst som enligt de i 3 § upptagna bestämmelserna äger befodringsrätt till den ifrågavarande tjänsten. Som huvudregel gäller att präst äger befodringsrätt till prästerlig tjänst endast inom det stift han tillhör (det s. k. stiftsbandet). Åtskilliga undantag ha emellertid uppställts till denna regel. Befodringsrätt inom vilket stift som helst tillkommer sålunda, under vissa förutsättningar, bl. a. präst som är eller varit anställd såsom missionär, sjömanspräst, pastor vid vissa svenska församlingar i utlandet, predikant vid vissa anstalter eller såsom sekreterare hos vissa särskilt angivna styrelser.

Motionärerna föreslå nu sådana ändringar i lagen att Konungens utnämningrätt till kyrkoherdetjänst begränsas till var femte gång sådan tjänst är ledig och att extra ansökningsrätt i dylika fall endast skall tillkomma »utom Sverige stationerad prästman, som i övrigt fyller lagens kvalifikationer».

Regeln om s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst utgjorde den väsentliga nyheten i 1934 års prästvals lag. Den tillkom i syfte att bereda förtjänta präster, som av en eller annan anledning icke lyckats vinna framgång vid de vanliga valen, ökade möjligheter till en rättvis befodrning och framstår i huvudsak som en kompromiss mellan prästernas befodringsintresse, å ena,

samt församlingarnas hävdvunna valrätt, å den andra sidan. Att de bestämmelser om tillsättning av prästerliga tjänster som gällde före ikraftträdandet av 1934 års lag icke medfört en rättvis befordringsordning för prästerna var allmänt erkänt. Enighet rådde under förarbetena till den nya lagen även därom, att en ändring måste gå i den riktningen att församlingarnas valrätt inskränktes och kyrkostyrelsen — domkapitlet eller Kungl. Maj:t — i stället tillerkändes ett ökat inflytande vid tillsättning av kyrkoherdetjänsterna.

Att tredjegångsregeln i enlighet med sitt syfte lett till en förbättrad befordringgång för prästerna läser knappast vara föremål för tvekan. Åtskilliga välmeriterade prästmän som vid antagandet av den nya lagen icke vunnit befordran torde, såsom motionärerna påpeka, sedermera ha utnämnts till kyrkoherdetjänst. Tillgänglig statistik utvisar också att Konungen vid utövandet av sin utnämningsrätt kunnat i ett ständigt stigande antal fall utnämna den som vid valet erhållit det högsta röstetalet. Under tiden 1/1 1940—20/2 1944 kunde Konungen sålunda i icke mindre än 77 % av samtliga tredjegångstillsättningar utnämna den av församlingen valde. De fall som avsetts att regleras genom tredjegångstillsättningarna äro således betydligt fåtaligare än hela antalet dylika tillsättningar. Det kunde med hänsyn härtill synas föreligga anledning till övervägande huruvida icke Konungens utnämningsrätt kunde, i enlighet med motionärernas förslag, inskränkas till exempelvis var femte gång kyrkoherdetjänst är ledig. Redan vid 1939 års riksdag hemställde utskottet om en utredning om ändringar i prästvalslagen, därvid även frågan huruvida Konungens tillsättningsrätt skulle kunna begränsas till ett mindre antal fall än för närvarande borde upptagas till prövning. Denna hemställan vann emellertid icke riksdagens bifall.

Uppenbart är också att en dylik begränsning av Konungens utnämningsrätt skulle medföra vissa olägenheter. Den skulle sålunda leda till att Konungen, om syftet med utnämningensrätten icke skall åsidosättas, bleve nödsakad att i större utsträckning frångå församlingarnas vid valen uttryckta vilja. Möjligheterna att till kyrkoherdetjänst befodra förtjänta prästmän som icke lyckats vinna majoritet vid de vanliga valen skulle ju genom en sådan reform bliva väsentligt mindre än enligt nu gällande ordning. Det missnöje och de olägenheter av annat slag som understundom uppkomma då Konungen utnämner i strid mot församlingens vilja skulle således icke elimineras genom en ändring i sådan riktning av tillsättningsbestämmelserna. Den ifrågasatta inskränkningen av Konungens utnämningsrätt till ett färre antal tillfällen synes därför närmast böra leda till att tjänsterna i dylika fall tillsattes utan föregående val. Förslag härom har framställts i vissa av de över motionerna avgivna yttrandena. Även inom utskottet ha röster höjts för en sådan ordning. Utskottets utredningsförslag vid 1939 års riksdag utgick också ifrån att valproceduren skulle underlåtas i de fall då utnämningensrätten tillkomme Konungen.

Beaktansvärda skäl kunna å andra sidan anföras mot ett borttagande över-

huvud av församlingsvalen. Även om valen i de fall då utnämningssrätten tillkommer Konungen närmast har karaktären av en opinionsyttring från församlingarnas sida, torde det vara ovedersägligt att denna opinionsyttring icke kan givas en säkrare och samtidigt mera demokratisk form än genom en valhandling. Utskottet finner uppenbart att den som sådan är att föredraga framför de okontrollerade opinionsyttringar, som vid tjänstetillsättningar ofta komma till stånd på enskilt initiativ och väl ej heller komme att — även om valhandlingen avskaffades — utebliva vid tillsättning av församlingspräst. Församlingarna ha sedan lång tid tillbaka haft rätt att genom val giva till kända vem de önska erhålla till själasörjare. Även i de regala pastoraten föregingos utnämningarna av församlingsval. Valrätten torde därför vara så djupt förankrad i församlingarna, att ett avskaffande av densamma även i de relativt sällsynta fall då utnämningssrätten enligt motionärernas förslag skulle tillkomma Konungen icke synes böra ifrågakomma med mindre så finnes oundgängligen erforderligt. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om att de förslag om avskaffande av valen vid tredjegångstillsättningarna som vid upprepade tidigare tillfällen framkommit icke lyckats vinna majoritet inom vare sig riksdagen eller kyrkomötet. Utskottet har med hänsyn till det anförda icke ansett sig nu böra föreslå någon ändring i antydd riktning av den gällande ordningen.

Inom utskottet har ifrågasatts att utskottet borde förorda en förutsättningslös utredning angående ändringar i prästvalslagen, därvid även andra utvägar än de av motionärerna ifrågasatta borde upptagas till prövning. Önskemål om en förutsättningslös utredning ha även kommit till uttryck i vissa av de yttranden som avgivits över motionerna. I ett yttrande har föreslagits att tredjegångsförfarandet under vissa förutsättningar — t. ex. vid ett på visst sätt bestämt valdeltagande, där de väljande samlat sig kring en av de å förslag uppförda med en likaledes på visst sätt bestämd majoritet — skulle avbrytas och ersättas av de vanliga reglerna.

Såsom skäl för en utredning har i huvudsak åberopats att 1934 års lag nu tillämpats under så lång tid som tio år och att erfarenheterna av tredjegångstillsättningarna nu skulle påkalla en reform av ifrågavarande bestämmelser. En utredning skulle vara ägnad att dämpa det missnöje och den irritation över tredjegångstillsättningarna, som vid olika tillfällen kommit till uttryck.

Enligt utskottets mening böra de sålunda påtalade olägenheterna icke överdrivas. I flertalet fall torde det vara så att både församlingen och den av Konungen utnämnde kyrkoherden inom en relativt kort tid kommit till rätta med förhållandena. Man bör ock hålla i minnet att många av dem som vinna befordran vid tredjegångstillsättningarna äro högt förtjänta och meriterade prästmän. Det må även erinras om att fjärde provpredikant varit under omröstning vid vissa av de utnämningar som väckt ett mera allmänt missnöje. I dessa fall har utnämningssrätten således oavsett tredjegångsregeln tillkommit Konungen.

Enighet har inom utskottet rått därom att den extra ansökningsrätten icke bör begränsas på det sätt motionärerna föreslagit. Det äger visserligen sin riktighet att utlandspastorerna höra till dem som i främsta rummet böra äga sådan ansökningsrätt, men även andra kategorier av prästmän — som exempel må nämnas anstaltspräster — måste enligt utskottets mening bibehållas vid samma förmån. Och även obefordrade präster i vanlig tjänst kunna icke rimligtvis utestängas från extra ansökningsrätt. Om ansökningsrätten inskränktes till utlandspastorerna skulle överhuvud syftemålet med tredjegångsregeln bliva så gott som helt förfelat.

Utskottet får på grund av vad sålunda anförts hemställa,

att förevarande motioner, I: 268 och II: 420, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 1 juni 1945.

På första lagutskottets vägnar:

N. GÄRDE.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar *Gärde, Wagnsson, Karl Emil Johanson, Linnér, Ahlkvist, Olofsson, Lodenius* och *Lindblom*;

från andra kammaren: herrar *Hedlund* i Östersund och *Olsson* i Mellerud, fru *Gustafson*, herrar *Landgren, Gustafsson* i Lekåsa, *Eylander* och *Sveningsson* samt fröken *Öberg*.

Reservationer:

1:o) av herr *Olsson* i Mellerud och fröken *Öberg*, vilka anført:

»Den sedan år 1934 tillämpade metoden för tillgodoseende av kravet på befordringsmöjligheter för särskilt förtjänta prästmän, vilka av olika anledningar icke vunnit sådan befordran, lämnar nog i vissa avseenden rum för icke obefordrade invändningar. Detta synes särskilt vara fallet då kyrkoherdeutnämning — givetvis för tillgodoseende av lagens syfte — sker i strid mot den folkmening som tagit sig uttryck i det förrättade valet.

Av föreliggande material att döma vill det synas som om syftemålets uppnående numera ingalunda skulle kräva, att omnämnda princip vid tillsättning av kyrkoherdetjänst skulle förekomma var tredje gång sådan tjänst är ledig. Det torde icke vara osannolikt, att tillsättning av kyrkoherde på sätt i 41 § 4 mom. 1934 års lag stadgas var femte gång skulle vara mer än tillräcklig för att tillförsäkra särskilt förtjänta obefordrade prästmän befordran. Under sådana för-

hållanden torde det allvarligt kunna övervägas om val vid nämnda tillfällen överhuvud taget böra förekomma.

Då emellertid den fråga motionen upprullar knappast kan anses vara av den angelägenhetsgrad, att utskottet bland mängden av mera angelägna spörsmål bör hos Kungl. Maj:t begära utredning i ärendet, instämma vi i utskottets hemställan.»

2:o) av herr *Linnér*, som ansett att utskottets utlåtande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Enligt 41 § 4 mom. — — — (lika med utskottet) — — — angivna styrelser. Motionärerna föreslå — — — (lika med utskottet) — — — lagens kvalifikationer».

Regeln om — — — (lika med utskottet) — — — av kyrkoherdetjänsterna. Att tredjegångsregeln — — — (lika med utskottet) — — — hela antalet dylika tillsättningar. Huruvida Konungens utnämningsrätt med hänsyn härtill bör begränsas till ett mindre antal fall än nu är stadgat, kan dock icke avgöras utan närmare undersökning. I flertalet av de yttranden som avgivits över motionerna har förordats att en utredning angående prästtillsättningarna nu kommer till stånd. Tiden synes också mogen för en sådan utredning. Bestämmelserna om tredjegångstillsättning ha gällt i tio år utan att missnöjet med dem synes ha upphört.

Någon bestämd ledning kan icke ur remissyttrandena hämtas för bedömande av frågan huruvida Konungens utnämningsrätt bör begränsas till var fjärde eller var femte gång kyrkoherdetjänst i församling är ledig eller om tredjegångsförfarandet bör bibehållas. I vissa yttranden har föreslagits att församlingsvalen borttagas i de fall, då tillsättningsrätten tillkommer Konungen. Även denna fråga bör upptagas till omprövning i samband med en kommande utredning.

Utredningen bör överhuvud taget bli allsidig och förutsättningslös. Uppenbart synes dock vara att ansökningsrätten icke bör begränsas på det sätt motionärerna föreslagit. Det äger visserligen sin riktighet att utlandspastorerna höra till dem som särskilt ha behov av en sådan ansökningsrätt, men även andra kategorier av prästmän — som exempel må nämnas anstaltsprästerna — måste enligt utskottets mening bibehållas vid samma förmån.

Utskottet får på grund av vad sålunda anförts hemställa,

att riksdagen, i anledning av förevarande motioner, I: 268 och II: 420, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig och förutsättningslös utredning angående ändrade bestämmelser om s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst och vad därmed äger samband samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.»

Bilaga A.

UPPSALA DOMKAPITEL.

Till Riksdagens första lagutskott.

Domkapitlet, som anmodats avgiva yttrande över en vid innevarande års riksdag av herr Holmbäck väckt motion angående ändring i nu gällande lag om tillsättning av prästerliga tjänster, vill i ärendet anföra följande.

De frågor, som sammanhånga med ifrågavarande lag, ha varit föremål för synnerligen ingående prövning. Skäl för och skäl mot ifrågavarande lagstiftning, särskilt i vad densamma avser Kungl. Maj:ts utnämningssrätt, ha ofta och i olika sammanhang anförts och torde vara allmänt kända, varför domkapitlet icke anser sig behöva närmare ingå på dessa.

Särskilt i en bestämd punkt har 1934 års »Lag om tillsättning av prästerliga tjänster» varit föremål för kritik — nämligen i fråga om den s. k. »tredjegangstillsättningen».

Sistnämnda tillsättningsförfarande nyinfördes i 1934 års lag i syfte att tillgodose prästerskapets berättigade krav på någorlunda rättvis befordran. Med den gamla ordningen, då avgörandet alltid berodde på församlingsvalet, var den olägenheten förenad, att en del förtjänta präster, som av olika anledningar ej erhållit majoritet vid val, kommo att förbliva obefordrade. En säkerhetsventil, så att säga, behövde därför skapas för att bereda möjlighet för dylika förtjänta prästmäns skäligen befordran.

Det har emellertid visat sig att den i lagen vidtagna ordningen ingalunda kunnat fungera friktionsfritt. Upprepade gånger och på olika sätt har kritik framförts mot den ifrågavarande tillsättningsformen. Hittills ha inga åtgärder vidtagits för omarbetning av lagföreskriften, eftersom det ansetts att den nya lagen först borde prövas under någon tid, innan man företog ändringar i densamma.

Då nu mer än 10 år ha förflutit efter lagens ikraftträdande och då det icke torde kunna bestridas att alltjämt missnöje föreligger, anser domkapitlet för sin del tiden vara inne för en översyn och omgestaltning av ifrågavarande lagföreskrifter. Domkapitlet finner fullgoda skäl föreligga för en utredning av hithörande spörsmål och framläggande av härpå grundat förslag.

Tredjegangstillsättningen var, såsom ovan nämnts, avsedd att vara en behövlig säkerhetsventil. En dylik ventil bör tydligtvis icke överdimensioneras, utan göras endast så stor som förhållandena kräva.

Det torde förhålla sig så, att en avsevärd del av de präster, som vid lagens genomförande icke vunnit rättvis befordran, under de förflutna 10 åren erhållit sådan. Det bör därför kunna övervägas och undersökas, om det ej kunde räcka med ett extraordinärt tillsättningsförfarande var fjärde eller var femte gång ett pastorat bleve ledigt. Det är svårt eller

omöjligt att utan föregående prövning av förhållandena göra ett bestämt uttalande om en fjärdegångstillsättning eller en femtegångstillsättning är det som mest svarar mot ett skäligt behov.

Domkapitlet anser för sin del, i olikhet mot motionären, att ansökningsrätten icke bör begränsas till svensk präst som tjänstgjort i utlandet, utan att den närvarande ordningen i detta avseende alltjämt bör få gälla. Det finnes nu och torde säkerligen för all framtid finnas förtjänta präster som ej lyckas vinna majoritet vid församlingsval. Det är t. ex. icke något alldeles sällsynt fall att en präst som »misslyckats» vid några val, därigenom får ett alldeles oberättigat ord om sig att icke vara dugande.

Domkapitlet vill emellertid härutöver anföra följande.

För sin del skulle domkapitlet finna det lyckligast, om församlingsval vid ifrågavarande tillsättningsförfarande icke förekomme. Det är mycket naturligt att man inom församlingarna känner stor olust att gå till val, då man i förväg vet att församlingens vid valet uttalade önskan kanhända icke kommer att leda till resultat. Det har i många fall — menar man — medverkat till att valdeltagandet vid »tredjegangstillsättning» varit mycket ringa. Domkapitlet, som delar denna uppfattning, håller före att detta förhållande verkat vidare och i någon mån bidragit till att minska intresset för prästval överhuvud.

Om det extraordinära tillsättningsförfarandet inskränktes till att förekomma endast var fjärde eller femte gång, torde man måhända kunna räkna med församlingarnas villighet att i dessa fall helt avstå från de val, som visat sig komma så mycken strid åstad.

Om församlingsvalet bortfölle, torde intet förberedande förslag behöva upprättas av domkapitlet. Alla ansökningar skulle med en gång ingivas till Konungen, varefter domkapitlet skulle avgiva förord beträffande de sökande.

I detta sammanhang begagnar domkapitlet tillfället att framhålla angelägenheten av att den i 6 § 2 mom. lagen om tillsättning av prästerliga tjänster stadgade obehörigheten för kyrkoherde att på grund av egen ansökan uppföras på förslag till prästerlig tjänst, därest han icke vid ansökningstidens slut under minst fem år, räknat från tillträdet, innehaft den kyrkoherdetjänst, vartill han senast blivit befordrad, utsträcker att gälla icke endast uppförande på förslag utan överhuvud taget rätten att söka prästerlig tjänst, varigenom i detta avseende samma behörighetsregel komme att tillämpas vid varje ansökan om sådan tjänst, alltså även därest förslag icke upprättas eller någon utom förslag ingiver sin ansökan direkt till Konungen.

Domkapitlet vill alltså för sin del förorda motionärens förslag i det avseendet, att utredning göres om tredjegangsförfarandets ersättande av ett fjärde — eller femtegångstillsättande, vid vilken utredning också de för övrigt av domkapitlet här framförda synpunkterna torde böra prövas.

Uppsala den 14 mars 1945.

På domkapitlets vägnar

ERLING EIDEM.

Y. Hellbing.

LINKÖPINGS DOMKAPITEL.

Till Riksdagens första lagutskott.

Genom remiss på nådigste befallning den 23 februari 1945 har domkapitlet förelagts att avgiva utlåtande med anledning av vid innevarande riksdag väckta motioner, nr 268 i första kammaren av herr Holmbäck och nr 420 i andra kammaren av herr Ståhl om ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Den ändring, som av motionärerna påyrkas, avser i sak stadgandet i § 41 mom. 4 i nyss nämnda lag. Motionärerna yrka på anförda skäl »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om förslag till sådana ändringar av 'Lag om tillsättning av prästerliga tjänster' att Konungens utnämningsrätt till kyrkoherdetjänst fastställas till var femte gång sådan tjänst är ledig samt att extra ansökningsrätt vid sådant fall endast tillkommer utom Sverige stationerad prästman, som i övrigt fyller lagens kvalifikationer.»

Motionärerna hava framhållit hurusom tillämpningen av lagen icke syntes överensstämma med lagutskottets uttalande av »den bestämda förväntan», att församlingsvalet skulle komma att tillmätas ett väsentligt inflytande, där deltagarantalet varit avsevärt och valresultatet icke skulle leda till uppenbar orättvisa.

Utan att vilja taga ställning till frågan om tillämpningen kommit att avvika från vad som vid lagens tillkomst avsetts med densamma, vill domkapitlet giva uttryck åt den jämväl av motionärerna uttalade uppfattningen att lagbestämmelsen knappast kan sägas hava varit »till gagn för den kyrkliga verksamheten». Striderna kring de s. k. tredjegangsvälen hava varit icke blott allt för uppseendeväckande och bittra utan även för ofta återkommande. Man kan därför med fog fråga sig om de vinster, som man räknade med vid lagbestämmelsens tillkomst, uppväga de nackdelar, som densamma ostridigt medfört. Domkapitlet kan emellertid icke dela motionärernas uppfattning, att en utredning bör begränsas på sätt som framgår av motionen. I princip kvarstå de påtalade olägenheterna, om Kungl. Maj:ts utnämningsrätt begränsas till var femte gång kyrkoherdetjänst blir ledig.

Om en utredning skall komma till stånd, bör denna därför göras mera omfattande och förutsättningslös. Den bör enligt domkapitlets förmenande avse frågan om huruvida icke det vid församlingsvälen ådagalagda valintresset kan under vissa förhållanden — t. ex. vid ett på visst sätt bestämt valdeltagande, där de väljande samlat sig kring en av de å förslag uppförda med en likaledes på visst sätt bestämd majoritet — avbryta förfarandet enligt 4 momentet i 41 §. Den under det exemplifierade förhållandet valde skulle sålunda erhålla fullmakt å tjänsten. Det kan emellertid också tänkas att de obefordrade präster, för vilkas skull lagbestämmelsen kommit till stånd, kunde, om bestämmelsen upphävdes, erhålla kompensation på annat sätt, exempelvis genom löneförbättring efter visst antal tjänsteår. Med hänsyn till önskvärdheten av att de utom Sverige stationerade prästerna bibehållas vid nu föreliggande rätt att erhålla tjänst i

Sverige utan prov synes det domkapitlet nödvändigt, att utredningen jämväl avser frågan om huru denna rätt skall kunna på lämpligaste sätt regleras.

I detta ärendes handläggning hava deltagit undertecknad biskop, föredragande, domprosten Hammers, lektorn Witt, kontraktsprosten Meurling, kontraktsprosten Dahlquist och godsägaren Hedborg.

Linköping den 7 mars 1945.

På domkapitlets vägnar

TOR ANDRÆ.

Torsten Caap.

Bilaga C.

LUNDS DOMKAPITEL.

Till Riksdagens första lagutskott.

Genom nådig remiss den 23 februari 1945 har domkapitlet i Lund anbefallts att till Eder inkomma med yttrande över inom riksdagen väckta motioner om ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster; och får domkapitlet i anledning härav med bifogande av inhämtat yttrande av kyrkoherden A. Wihlberg i Malmö anföra följande.

Domkapitlet kan helt instämma i de av kyrkoherden Wihlberg framförda synpunkterna. Därutöver vill domkapitlet framhålla, att det ingalunda är tillfredsställande med alltför snabba förändringar i prästtillsättningslagen. Att nu — sedan den nya lagen varit i kraft ungefär 10 år — låta den bliva föremål för en omarbetning av just de delar, som betecknade det nya i denna lagstiftning, och som faktiskt framdrivit lagstiftningen, är domkapitlet för sin del ej berett att förorda.

Domkapitlet kan för övrigt icke finna annat än att prästtillsättningslagen i stort sett fungerat tillfredsställande inom stiftet och sålunda väl fyllt de förväntningar, man ställt på den. Skulle de i motionerna anförda synpunkterna vinna beaktande, skulle detta enligt domkapitlets förmenande innebära en avgjord försämring i jämförelse med nu rådande förhållanden. Den i 1934 års prästtillsättningslag verkställda avvägningen mellan församlingarnas valrätt och prästernas befodringsintresse bör sålunda kvarstå oförändrad.

Lunds domkapitel den 7 mars 1945.

Å domkapitlets vägnar

EDV. RODHE.

A. Neuman.

Bilaga D.

Till Hög. domkapitlet i Lund.

Av domkapitlet anmodad att inkomma med yttrande över en av herr Holmbäck i första kammaren och av herr Ståhl i andra kammaren vid innevarande riksdag väckt motion angående ändring i lagen om tillsättande av prästerliga tjänster får jag härmed vördsamt anföra följande.

1. Motionärerna vända sig uteslutande mot stadgandet i § 41 mom. 4 i 1934 års lag om tillsättning av prästerliga tjänster. De föreslå emellertid icke, att detta stadgande helt och hållet skall utgå ur sagda lag, utan allenast att en uppmjukning av detsamma måtte ske på så sätt,

a) att Konungens utnämningssrätt måtte begränsas från nuvarande var tredje till var femte gång en kyrkoherdetjänst skall återbesättas med ny innehavare samt

b) att vid sådana fall extra ansökningsrätt icke må tillkomma inom hemlandet tjänstgörande präster utan allenast sådana, som vid tillfället i fråga utöva prästerlig verksamhet utom landets gränser och i övrigt fylla lagens kompetensvillkor för utnämning till kyrkoherdetjänst.

2. Vad första delen av motionärernas förslag beträffar, kan det givetvis anses och har även vid lagens antagande uttryckligen angivits såsom en lämplighetsfråga, om Konungen skulle tillerkännas utnämningssrätt var tredje eller var fjärde eller var femte gång.

Till belysning av hur »var tredje gång» principen verkat, skall jag meddela följande siffror omfattande den senast förflutna fem-års perioden, alltså 1/1 1940 — 31/12 1944. Under denna tid äro inalles 274 kyrkoherdetjänster ledigförklarade. Några av dessa ha visserligen icke tillsatts förrän år 1945 men så ha några andra, som tillsatts under början av år 1940, ledigförklarats under år 1939. Jag kan ju här få antaga, att dessa båda siffror ungefärligen uppväga varandra. I 68 av 274 fall, d. v. s. noga *en fjärdedel*, tillkom utnämningssrätten Konungen. Detta förhållande kan ju emellertid ändras avsevärt under en kommande fem-års period och får således icke anses som ens tillnärmelsevis konstant. Av de nämnda 68 fallen har Konungen i 18 fall utnämnt annan innehavare än den, som vid församlingens val erhållit högsta röstetal. Från dessa 18 skall emellertid rätteligen tre fråndragas. I två av dessa fall — Borås Caroli och Åsele — hade nämligen församlingen kallat fjärde provpredikant, med påföljd att utnämningssrätten under alla förhållanden skolat tillkomma Konungen, och i ett fall — Ljungby i Växjö stift — utnämnde visserligen Konungen en annan än den av församlingen valde, men detta först sedan församlingen i annan ordning än genom valhandlingen givit ett relativt mycket starkt uttryck för sin önskan att erhålla den sedermera utnämnde till sin kyrkoherde. Det återstår alltså endast 15 fall eller i medeltal tre årligen inom hela riket, där Konungen tack vare tillvaron av § 41 mom. 4 fått tillfälle, som han eljest icke skulle haft, att utnämna annan innehavare av tjänsten än den, som vid valet erhållit högsta röstetalet. Och skall man överhuvud taget bibehålla det berörda stadgandet, så torde man knappast böra begränsa dess tillämpning.

Motionärerna ha iakttagit, att Konungen under perioden 1938-1942 vid utnämningen i 60 % av fallen följt församlingsvalet men under perioden

1940-28/2 1944 gjort detta i 77 %. Förklaringen till denna »ändring till det bättre» söka motionärerna i »den allmänna opinionens och pressens inflytande». Det är ju möjligt, att så är fallet. Men man kan måhända med större rätt söka förklaringen därtill i ett rent sakligt förhållande. Under de första åren, som 1934 års lag lände till efterrättelse, funnos inom stiftet ett relativt stort antal äldre obefordrade men välförtjänta prästmän, som borde ifrågakomma till befordran enligt den nya lagens särbestämmelse. Detta skedde även i stor utsträckning. Sedan dessa så småningom blivit placerade, måste helt naturligt en minskning inträda i antalet fall, då Konungen finner sig hava direkt anledning att vid utnämningen frånga församlingens vid valet uttalade mening.

Är detta mitt antagande riktigt, så kan det givetvis även synas innebära ett stöd för motionärernas förslag om en begränsning av Konungens utnämningssrätt från var tredje till var femte gång. Här får man emellertid icke förbise, att av den mycket starka ökningen under de senaste åren i antalet präster också följer en både försenad och ovissare utsikt till befordran. Inom en näraliggande framtid ha vi säkerligen att räkna med ett relativt stort antal präster, som icke på den vanliga vägen nått fram till ordinarie tjänst, ehuru de gjort sig därav synnerligen förtjänta. Ur denna synpunkt är det ingalunda tillrådligt att begränsa Konungens utnämningssrätt från var tredje till var femte gång.

Ett annat skäl för en sådan begränsning, framhålla motionärerna när de anföra, att »stridigheter kring de s. k. tredjegångsvalen äro numera ständigt återkommande företeelser i dagens kyrkoliv. Från skilda håll har omvitnats, att dessa strider icke äro till gagn för den kyrkliga verksamheten».

Stridigheter i samband med utseendet av ny innehavare vid en ledigbliven prästerlig tjänst är tyvärr en icke ovanlig företeelse, men dessa sammanhånga med den demokratiska formen härför, d. v. s. prästvalen överhuvud taget, och torde näppeligen vara mera utpräglade inom ett pastorat de gånger, då utnämningssrätten tillfaller Konungen än i övriga fall. Motionärerna tänka förmodligen på det missnöje, som uppkommer inom ett pastorat, då detta först har hållit val och sedan finner, att Konungen vid utnämningen icke följer valutgången. Det är naturligt att man icke alltid inom en sådan församling kan helt dölja sitt missnöje med utgången. Det har emellertid nästan alltid visat sig, att detta missnöje haft en mycket kort varaktighet, och att församlingen och dess nya kyrkoherde mycket snart funnit varandra i förtroendefullt och gott samarbete. Man må icke heller förbise det faktum, att det skarpast uttalade missnöjet så gott som regelbundet kommit från håll, där man icke kan konstatera någon starkare önskan om en positiv kyrklig gemenskap med församlingen och dess kyrkoherde i hans kyrkliga arbete inom sin församling.

3. Vad slutligen angår den andra delen i motionärernas förslag, nämligen att vid de gånger, då Konungen enligt § 41 mom. 4 äger utnämningssrätt, »extra ansökningsrätt endast skulle tillkomma utom Sverige stationerad prästman, som i övrigt fyller lagens kvalifikationer», så är det givetvis riktigt, att dessa präster i befodringsavseende äro ställda inför alldeles speciella svårigheter. Under förarbetena för 1934 års lag togs även detta förhållande i vederbörligt beaktande och utgör alltjämt ett mycket starkt skäl för bibehållande av stadgandet i § 41 mom. 4.

Det kan emellertid icke förnekas, att det även finnes ett antal inom hemlandet tjänstgörande präster som — visserligen ur andra synpunkter — skäligen böra jämställas med utlandsprästerna. Men har som exempel nämnt predikanter vid vissa anstalter samt docenter vid de teologiska fakulteterna. Men framför allt må man observera det faktum, att det alltjämt i församlingstjänst finnas präster, som passerat 50-årsåldern och ha bakom sig över 20 års väl vitsordad prästerlig tjänstgöring, men som icke nått befordran till ordinarie prästerlig tjänst. Det förhåller sig ingalunda så, som motionärerna förklara, att »de icke velat besvara sig med att söka, prövas och provpredika». De ha tvärt om ganska många gånger både sökt, erhållit förslagsrum — flera gånger i rad första förslagsrummet — samt provpredikat men vid församlingens val blivit förbigångna av långt yngre och mindre meriterade medsökande. Att detta så småningom skall verka ogynnsamt på deras arbete i kyrkans tjänst säger sig självt.

När motionärerna förmena, att »tredjegangsvälden icke äro till gagn för den kyrkliga verksamheten», kan man säkerligen med vida större fog göra gällande, att det är ett kyrkligt intresse av största vikt, att varje kyrkans tjänare, som utför ett gott arbete i församlingen och måhända därutöver även på annat sätt meriterar sig, kan förvänta befordran. Men så länge de för tillsättning av andra tjänster grundlagsfästa befodringsgrunderna — förtjänst och skicklighet — icke kunna komma till sin rätt vid prästvälden, synes det vara till stort gagn för kyrkan i dess helhet, att man bibehåller en sådan anordning, som, utan att alltför mycket inkräkta på församlingarnas valrätt, är ägnad att innebära en viss säkerhet för att dugande och förtjänta präster icke skola nödgas på grund av mer eller mindre ovidkommande omständigheter gå miste om en — om också senkommen — befordran.

Malmö den 3 mars 1945.

Alfred Wihborg.
Kyrkoherde.

Bilaga E.

KARLSTADS DOMKAPITEL,

Till Riksdagens första lagutskott.

Genom remiss på nådigste befallning den 23 februari 1945 har det anbefallts domkapitlet att till utskottet avgiva begärt yttrande över tvenne vid innevarande riksdag väckta, likalydande motioner, nr 268 i första kammaren av professorn Åke Holmbäck och nr 420 i andra kammaren av redaktören Manne Ståhl, om ändring i lagen den 7 december 1934 (nr 573) om tillsättning av prästerliga tjänster; och får domkapitlet i anledning härav anföra följande.

Domkapitlet finner det uppenbart, att en revision av bestämmelsen i § 41 mom. 4 nämnda lag om Kungl. Maj:ts utnämningssrätt till kyrkoherdetjänst är av behovet påkallad. Den i motionerna föreslagna lösningen

av förevarande spörsmål, enligt vilken utnämningens rätten skulle begränsas till var femte gång sådan tjänst är ledig, kan domkapitlet emellertid icke anse tillfredsställande, enär principen för den nuvarande ordningen därmed alltjämt komme att kvarstå och de med densamma förbundna olägenheterna därigenom icke avlägsnades. Icke heller kan domkapitlet giva sin anslutning till motionärernas förslag att begränsa den extra ansökningsrätten till de i utlandet verkande prästmännen, då därigenom syftet med lagen om tredjegångstillsättning till största delen bleve eliminerat. På grund av vad sålunda anförts, får domkapitlet avstyrka, att vad i motionerna föreslagits lägges till grund för ny lagstiftning i ämnet. I stället bör enligt domkapitlets mening frågan göras till föremål för en grundlig utredning, varvid nödig hänsyn bör tagas till lagens ursprungliga syfte att bereda förtjänta men obefordrade prästmän, som av en eller annan anledning icke lyckats samla majoritet vid val, möjlighet att erhålla befordran till kyrkoherdetjänst.

Karlstad den 7 mars 1945.

På domkapitlets vägnar

ARVID RUNESTAM.

Yngve Knöös.

Bilaga F.

LULEA DOMKAPITEL.

Till Riksdagens första lagutskott.

Genom nådig remiss den 23 februari 1945 har domkapitlet fått sig anbefallt att senast den 23 mars 1945 till Eder avgiva yttrande i ärende rörande vid nu pågående riksdag väckta likalydande motioner, nr 268 i första kammaren av herr Holmbäck och nr 420 i andra kammaren av herr Ståhl, om ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Till åtlydnad av sålunda erhållet nådigt föreläggande får domkapitlet i ärendet anföra följande.

Motionärerna hava yrkat, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådana ändringar av lagen om tillsättning av prästerliga tjänster, att Konungens utnämningens rätt till kyrkoherdetjänst fastställes till *var femte* gång sådan tjänst är ledig samt att extra ansökningsrätt vid sådant fall endast tillkommer utom Sverige stationerad prästman, som i övrigt fyller lagens kvalifikationer.

Motionärerna anföra såsom skäl för motionen, bland annat, att en allmän uppfattning torde vara, att den nuvarande ordningen beträffande s. k. tredjegångstillsättning av kyrkoherdetjänst icke är tillfredsställande. Stridigheter kring dessa tillsättningsfrågor äro numera ständigt återkommande företeelser i dagens kyrkoliv, och från skilda håll har omvittnats, att dessa strider icke äro till gagn för den kyrkliga verksamheten.

I likhet med motionärerna håller domkapitlet före, att en ändring till det bättre i hithörande hänseenden är av behovet påkallad men att betydande svårigheter uppresa sig, då det gäller att finna vägen till den åstundade förbättringen.

Domkapitlet vägar hysa den förhoppningen, att Kungl. Maj:ts utnämningssrätt var femte gång kyrkoherdetjänst blir ledig skall visa sig vara tillräcklig för att syftemålet med denna utnämningssrätt skall uppnås. Såsom motionärerna framhålla, skulle den irritation, som alltid skapas inför ett regeringsingripande i ett kyrkoherdeval, genom den föreslagna anordningen inträffa mer sällan.

Då domkapitlet sålunda är benäget att stödja motionen, vill domkapitlet understryka, att den knappt tillmätta remisstiden icke gjort det möjligt att så grundligt som sakens vikt och betydelse förtjänat göra motionen till föremål för ett mer ingående bedömande.

Domkapitlet förutsätter att, för den händelse motionen skulle leda till åsyftat resultat, nämligen förslag till ändring av prästvalslagens hithörande föreskrifter, domkapitlet genom remiss blir satt i tillfälle att genom yttrande giva sin mening tillkänna efter frågans bedömande i hela dess vidd.

I anseende till vid ärendets behandling uppkommen skiljaktig mening bifogas utdrag av domkapitlets däruti förda protokoll.

Luleå den 14 mars 1945.

På domkapitlets vägnar

BENGT JONZON.

Otto Wersäll.

Bilaga G.

*Utdrag av särskilt protokoll, hållet
i Luleå domkapitel den 14 mars 1945.*

§ 3

Genom nådig remiss den 23 februari 1945 hade domkapitlet fått sig anbefallt att senast den 23 mars 1945 till riksdagens första lagutskott avgiva yttrande över två vid nu pågående riksdag väckta likalydande motioner, nr 268 i första kammaren av herr Holmbäck och nr 420 i andra kammaren av herr Ståhl, om ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Efter hållen överläggning beslöt domkapitlet avgiva det yttrande, som av registratoret inhämtas.

Ledamöterna vagnmästaren Stark och kyrkoherden Ekmark anmälde avvikande mening samt anförde, att enligt deras uppfattning lagen om tillsättning av prästerliga tjänster borde så ändras, att var tredje gång en kyrkoherdetjänst bleve ledig densamma skulle återbesättas på i huvudsak det sätt, som angäves i 41 § 4 mom., 42 § 1 mom. och 43 § sagda lag, dock utan församlingens val.

Föredraganden stiftssekreteraren Wersäll anförde:

Såsom motionärerna framhålla, råder otvivelaktigt allmänt den uppfattningen, att den nuvarande ordningen i fråga om s. k. tredjegångstillättning av kyrkoherdetjänst icke är tillfredsställande. Emellertid torde ej heller den lösning av problemet, som av motionärerna föreslagits, vara den ur alla synpunkter sett lyckligaste och bästa. Att motionärerna själva varit fullt medvetna härom synes framskynta i motionärernas uttalande att genom den av dem föreslagna anordningen »skulle vidare den irritation, som alltid skapas inför ett regeringsingripande i ett kyrkoherdeval, återkomma mera sällan». Detta irritationsmoment, som uppenbarligen varit anledningen till motionen, skulle således icke helt undanröjas utan endast i viss utsträckning reduceras. Det förefaller emellertid angeläget att detta irritationsmoment helt bringas ur världen, vilket torde kunna ske genom en förändrad lagstiftning i den riktning, som angivits i den av biskop T. Bohlin vid 1938 års kyrkomöte väckta motionen (nr 3) avseende upphävande av bestämmelsen om prästval vid vissa tillsättningar av kyrkoherdetjänster. För min del kan jag icke biträda motionärernas förslag om att Konungens utnämningsrätt skulle inskränkas till att avse endast var femte gång kyrkoherdetjänst blir ledig, då härigenom lagstiftningens egentliga syfte i betänklig grad skulle rubbas. Däremot vill jag gärna biträda förslaget om bestämmelser syftande till inskränkning av rätten att söka sådan tjänst utom förslag.

Utdrag av protokollet skulle biläggas domkapitlets yttrande i ärendet.

Som ovan

Otto Wersäll.

Bilaga H.

SVENSKA KYRKANS
SJÖMANSVÅRDSSTYRELSE.

Till Riksdagens första lagutskott.

Svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelse har anmodats att till Riksdagens första lagutskott avgiva yttrande över till innevarande riksdag väckta motioner, nr 268 i första kammaren av herr Holmbäck och nr 420 i andra kammaren av herr Ståhl, om ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster.

Styrelsen anser sig icke hava anledning att i sitt yttrande ingå på de olika problem, som sammanhånga med institutet om s. k. tredjegångstillättning, utan inskränker sig till de förhållanden som direkt beröra styrelsens verksamhet.

Styrelsen önskar för sin del understryka vad som i motiveringen till motionerna framhålles angående svårigheterna för sjömanspräster att uppfylla villkoren att provpredika. Resorna mellan arbetsstationerna i utländska hamnar och hemlandet äro i regel förenade med avsevärda kostnader. Långväga och vanskliga kommunikationer äro i vissa fall — såsom då fråga är om transoceaniska hamnar — ägnade att helt omöjliggöra sjö-

mansprästers inställelse till hållande av provpredikan. Därtill kommer att sjömanspastorns bortovaro från arbetsstationen kan, särskilt i de fall då assisterande präst icke finnes på platsen, vålla allvarligt avbräck i arbetet.

De förmåner, som sjömansprästerna efter viss tjänstetid utomlands enligt nu gällande bestämmelser åtnjuta i befordringshänseende, måste enligt styrelsens mening tillmätas stor betydelse med hänsyn till möjligheterna att för sjömansvårdens maktpåliggande verksamhet förvärva kompetenta prästmän. Detta är så mycket viktigare som sjömansprästerna i andra avseenden, såsom exempelvis i familjepensionshänseende, kommit att intaga en oförmånlig särställning.

Styrelsen anser sålunda att under alla förhållanden sjömanspastors rätt till extra ansökning bör bibehållas. En ändring härutinnan har ej heller ifrågasatts av motionärerna. Huruvida tredjegångsförfarandet skulle kunna utbytas mot ett fjärdegångs- eller femtegångsförfarande är en fråga som enligt styrelsens mening kan vara förtjänt av utredning. Utan en dylik föregående undersökning torde en eventuell ändring av nuvarande lagstiftning icke böra ske.

Stockholm den 21 mars 1945.

På svenska kyrkans sjömansvårdsstyrelsens vägnar

ERLING EIDEM.

Axel Ylander.

Bilaga I.

ALLMÄNNA SVENSKA
PRÄSTFÖBENINGENS
CENTRALSTYRELSE.

Till Riksdagens första lagutskott.

Sedan Allmänna svenska prästföreningens centralstyrelse satts i tillfälle att avgiva yttrande över av herr Holmbäck i första kammaren och herr Ståhl i andra kammaren väckt motion angående viss ändring i lagen om tillsättning av prästerliga tjänster, får centralstyrelsen vördsamt anföra följande.

Frågan om ändring i nuvarande bestämmelser, sådana de återfinnas i »Lag om tillsättning av prästerliga tjänster» av år 1934, § 41, har under de senaste åren varit föremål för livlig diskussion både enskilt och offentligt, i riksdag, kyrkomöte och press. Det är förvisso förståeligt, att olika meningar i denna ganska svåra fråga göra sig gällande. Vägande skäl kunna enligt centralstyrelsens mening anföras så väl för den nuvarande ordningens bibehållande — i varje fall så länge icke en mera omfattande, negativ erfarenhet av dess verkningar vunnits — som för avskaffande av församlingsvalen i samband med de kungliga utnämningarna vid tredjegångstillsättningarna. Tänkas kan också en sådan ändring i gällande ord-

ning att Kungl. Maj:ts utnämningssrätt inträder med något längre intervaller, t. ex. allenast var fjärde gång, helst som, såsom motionären utan tvivel riktigt framhåller, »cirkulationen sker hastigare nu än förr». Att närmare ingå på detta spörsmål i hela dess vidd finner centralstyrelsen med hänsyn till motionens mera begränsade yrkande här ej påkallat.

Denna ger emellertid anledning att med särskilt eftertryck understryka, hurusom stadgandet av år 1934 tillkom framför allt i syfte att bereda någorlunda rättvis befordran åt präster, som trots väl vitsordad ämbetsutövning av olika skäl kunna ha svårt att göra sig gällande som provpredikanter eller som av andra synnerligen legitima skäl hesitera för att anmäla sig om sökande i vanlig ordning. Det innebär en i hög grad missvisande förenkling av hela frågeställningen, om man med motionärerna tillmåter något värde åt en opinion, som menar, »att den inom Sverige verkande prästman, som . . . ej vill besvära sig med att söka, prövas och provpredika, finnes . . . ingen anledning att taga hänsyn till». Centralstyrelsen vill bestämt hävda, att en lagändring i anslutning till motionen, som skulle medgiva ansökningsrätt hos Konungen blott för *i utlandet verkande* präster, skulle betyda ett steg bakåt, varigenom ett vitalt kyrkligt intresse liksom eljest erkända humana synpunkter skulle trädas för nära. En oförvitlig präst bör lika väl som varje annan svensk ämbetsman ha möjlighet till rättvis befordran. Man får icke så ensidigt fatta församlingarnas ofta av ganska tillfälliga omständigheter bestämda önskningsar i sikte, att denna berättigade grundsats äventyras, till förfång för arbetsglädje och frimodighet bland svenska kyrkans prästerskap. En eventuell ändring av 1934 års lag måste enligt centralstyrelsens mening under alla förhållanden lämna denna oeftergivliga princip oförkränkt.

Med hänvisning till vad sålunda anförts får centralstyrelsen hemställa, att utskottet måtte inför riksdagen avstyrka denna motion.

För Allmänna svenska prästföreningens centralstyrelse

GUSTAF LJUNGGREN.

Yngve Rudberg.

Skara och Uppsala den 21 mars 1945.
